

PEDAQOJİ ELMLƏR**Kompetensiyalı təlim modeli şəraitində tələbələrin müstəqil işlərinin sistemləşdirilməsi****Firuzə Ədalət qızı Rzayeva***pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Azərbaycan Dillər Universiteti***E-mail:** fira_350@mail.ru**Rəyçilər:** p.ü.e.d., prof. A.N. Abbasov,
p.ü.f.d. L.A. Məmmədli**Açar sözlər:** müstəqil iş, didaktika, kompetensiya, təlim modeli, tədris prosesi, motivasiya, yaradıcılıq**Ключевые слова:** самостоятельная работа, дидактика, компетенция, модель обучения, учебный процесс, мотивация, креативность**Key words:** independent work, didactics, competence, teaching model, teaching process, motivation, creativity

Peşə təhsili islahatının əsas vəzifələrindən biri təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək və onu cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaqdır. Kompetensiya paradigması nəzərə alınmaqla peşə təhsilinin modernləşdirilməsi milli təhsil sistemini yeni təhsil standartlarına uyğunlaşdırmaq üçün hazırlanıb. Təhsilin son hədəfindəki bilikdən “səriştəyə” keçid, tələbələrin bir sıra nəzəri biliklərə yaxşı yiyələnmə biləcəyi, lakin tələb olunan fəaliyyətlərdə əhəmiyyətli çətinliklərlə qarşılaşdığı zaman Azərbaycan təhsili üçün tipik bir problemin həllinə imkan verir. Beləliklə, kompetensiyaya əsaslanan yanaşma tələbələrin təhsil fəaliyyətlərini gələcək peşə fəaliyyətlərinə yaxınlaşdırmağa imkan verir.

Müasir təhsil proqramlarının dizaynı peşə kompetensiyasının inkişafına yönəlmiş yeni təhsil metodları, formaları və texnologiyalarının konkretləşdirilməsini tələb edir. Xüsusilə kompetensiyaya əsaslanan yanaşma tələbələrin müstəqil işinin təşkili üçün öz tələblərini irəli sürür. Müstəqil işin təşkilinə səriştəyə (kompetensiyaya) əsaslanan yanaşma birmənalı şərhlə malik deyildir və bu sahədə müvafiq yanaşmalara alternativ olaraq qəbul edilmişdir. Bacarıqların, fəaliyyət metodlarının və ümumiyyətlə ümumiləşdirilmiş fəaliyyət metodlarının mənimsənilməsinə yönəlmə V.V.Davıdov, V.V.Krayevskiy, İ.Y.Lerner, M.N.Skatkin kimi alim və psixoloqların əsərlərində öz əksini tapmışdır (7, s. 8).

Y.Y.Kogan, səriştəyə (kompetensiyaya) əsaslanan yanaşmanı yeni bir yanaşma hesab edir və bu yanaşmanın şüur dəyişikliyindən metodoloji bazanın dəyişməsinə qədər global dəyişikliklərə səbəb olduğu fikrini müdafiə edir. “Səriştəyə əsaslanan yanaşma” konsepsiyasının başqa bir şərhli təhsildə “səriştəyə əsaslanan yanaşmanın tamamilə yeni olmadığına əmin olan və “onu daha çox ənənəvi yanaşmanın bir forması” hesab edən A.Q.Bermusun əsərlərində tapırıq (4).

Kompetensiyalı yanaşmanın həyata keçməsinin əhəmiyyətli əlamətlərindən biri qarşılıqlı fəaliyyət və fərdi inkişafa, həmçinin tələbələrin müxtəlif fəaliyyət sahələrində təcrübə toplanmasına yönəldilmiş təhsil fəaliyyətinin xarakterindəki dəyişiklikdir.

V.İ.Zaqvyazinski “Səriştəyə əsaslanan yanaşma” konsepsiyasının təhlilini aşağıdakı kimi etmişdir: “Təhsildə səriştəyə əsaslanan yanaşma - müxtəlif sahələrdə fəaliyyət və ünsiyyətin həyata keçirilməsi üçün tədrisin kifayət qədər yüksək bilik, təcrübə, məlumatlılığa nail olmağa yönəldilməsi; bu yanaşma təhsil prosesinin yenidən qurulması üçün əsas ola bilər. Səriştəyə əsaslanan yanaşma biliyin vacibliyini inkar etmir, əksinə əldə edilmiş biliklərdən istifadə etmək bacarığına yönəlir” (1, s. 272).

Beləliklə, səriştəyə (kompetensiyaya) əsaslanan yanaşmanın əsas məğzi nəzəri bilikləri praktik biliklərlə əvəzləmək deyil, nəzəri biliklərin hadisələrin izahı, praktik problem və vəziyyətlərin həlli üçün praktik vasitə olmasıdır. Səriştəli yanaşma əlavə təhsil və özünütərbiyə, müstəqil təhsil prosesində ümumi və peşəkar səriştələrin inkişaf etdirilməsinə qadir olan səriştəli şəxsiyyətin formalaşdırılması texnologiyasını müəyyənləşdirir. Təhsil moduluna yiyələnmə zamanı formalaşan tələbənin səriştəsi, həyata keçirilən fəaliyyətlərdə qərar qəbul etmək, gələcək peşə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi forma və metodlarına yiyələnmək bacarığı və istəyi ilə ifadə olunan tələbə şəxsiyyətinin keyfiyyətidir. Kompetentlik tələbələrin müstəqil işi üçün əsas hədəfdir.

Müstəqil iş ali məktəbdə tədris prosesinin təşkili üçün aparıcı formaya çevrilir. Universitet müəllimlərinin qarşısında tələbələrin peşəkar səriştələrinin mənimsənilməsi prosesində tələbələrin müstəqil işlərinin səmərəliliyinin artırılması vəzifəsi durur.

Kompetensiyalı yanaşma çərçivəsində tələbələrin müstəqil işlərinin səmərəliliyinin artırılması problemi bir çox tədqiqatçı – alim (T.N.Akulova, Y.V.Buntova, Q.N. Dinit, İ.A.Zimnyaya, O.Y.Lebedev, M.P.Makarova və başqaları) tərəfindən tədqiq edilməsinə baxmayaraq, bu problem getdikcə tələbələrin müstəqil işinin təşkilinin nəzəri əsasları və təhsilin həyata keçirilməsi texnologiyaları baxımından aktuallaşır.

Tələbələrin müstəqil işlərinin təşkilini kompetensiyalı yanaşma nöqtəyi-nəzərindən nəzərdən keçirən, O.Y. Polyaniçko belə hesab edir ki, tələbələrin auditor və qeyri-auditor müstəqil işlərinin əsas məqsədi onlarda kompetensiyalı özünütəhsil qabiliyyətini formalaşdırmaqdır (11).

Y.N.Truşenkoya görə, tələbələrin müstəqil işinin təşkili üçün səriştəli bir yanaşmanın həyata keçirilməsi aşağıdakı şərtlərə riayət edildikdə həyata keçirilə bilər (12):

- tələbələrin daxili, xarici və prosessual motivasiyasının inkişafı vasitəsilə onların müstəqil işlərin həllinə motivasiya ilə təmin edilməsi;
- tələbələrin tədris fəaliyyətindən birbaşa professional fəaliyyətə keçidini təmin edən tədris kurslarının layihələşdirilməsi;
- telekommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə edərək tələbələrin tədris fəaliyyətinin metodiki təchizatı;
- gələcək mütəxəssisin şəxsiyyətinin peşəkar formalaşması prosesinin monitorinqi əsasında tələbələrin müstəqil işlərinə nəzarətin təmin edilməsi.

Müasir təhsil paradigmasında tələbələrin müstəqil işlərinə əhəmiyyətli bir didaktik məqsəd qoymağı mümkün edən kompetensiyalı yanaşma qurmağın əsas prinsipləri O.E. Lebedev (8) tərəfindən irəli sürülmüşdür. Bu prinsiplərə görə təhsildə kompetensiyalı yanaşmanın əsas mənalardan biri tələbələrin müstəqil işləmək bacarığının formalaşması, kompetensiyalı yanaşma çərçivəsində isə təhsil prosesinin təşkil edilməsinin əsası tələbələrin müstəqil işidir.

Müasir pedaqoji ədəbiyyatda tələbələrin müstəqil işi konsepsiyasının müəyyənləşdirilməsinə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bu konsepsiyanın tərifinə ən böyük töhfə P.İ. Pidkasiçiy tərəfindən verilmişdir. Tələbələrin müstəqil işinin təşkilini müstəqil işin idarə olunması komponenti hesab edən P.İ.Pidkasiçiy tələbələrin müstəqil işin idarə olunmasının əsas prin-

siplərini formalaşdırmışdır (5, s. 11-15):

- tədris edilən fənnin materialının tədris vahidlərinə bölünməsi;
- tələbələrin nəzarət olunan fəaliyyətlərini ifadə edən terminlərdən istifadə edərək təhsil bölmələrinin didaktik məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- metodiki təlimatlardan istifadə edərək müstəqil işin idarə olunması;
- müəllim tərəfindən özünə nəzarət və nəzarət şəklində sistemə qarşılıqlı əlaqə;
- müvafiq didaktik məqsədlərə nail olmaq.

S.İ.Arxağelski tələbənin müstəqil işini, lazımi məlumatları axtarmaq, bilik əldə etmə və bunların təhsil və elmi problemlərin həlli üçün istifadə etməsi kimi müəyyənləşdirir (3). M.İ. Qarunov müstəqil işi peşə bilikləri sisteminə, idrak və peşə fəaliyyət metodlarına, yaradıcılıq fəaliyyətinin bacarıq və vərdişlərinin formalaşdırılmasına vasitə kimi çıxış edən təhsil, istehsalat, tədqiqat xarakterli müxtəlif tapşırıqların icrası kimi müəyyənləşdirir (5). Beləliklə, tələbələrin müstəqil işi, bir tərəfdən, bir fəaliyyət növü, digər tərəfdən, tələbələrin müstəqil fəaliyyətinə rəhbərlik verən hadisələr sistemi və ya pedaqoji şərait kimi qəbul edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, tələbələrin müstəqil işləri didaktik potensiala malikdir, belə ki, müstəqil iş prosesində həm tədris materialı biliklərinin mənimsənilməsi, bu biliklərin genişləndirilməsi, həm də müxtəlif məlumatlarla işləmək bacarıqlarının formalaşması və analitik qabiliyyətlərin inkişafı baş verir.

Tələbələrin müstəqil işinin təşkili üçün kompetensiyaya əsaslanan metodoloji yanaşma, müstəqil iş nəticəsində tələbələrin lazımi səriştəlilik səviyyəsinə çatmasını nəzərdən keçirməyə və tələbələrin müstəqil işinin aşağıdakı əsas xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verdi: məqsədyönlülük; məlumatlılıq; struktur; effektivlik;

Beləliklə, universitetlərdə mütəxəssis yetişdirmək üçün kompetensiyaya əsaslanan yanaşma çərçivəsində tələbələrin müstəqil işi tədrisdən peşə fəaliyyətinə tədrisən keçidinə kömək edən daxili motivli bir fəaliyyət kimi qəbul edilməlidir (3). Tələbələrin müstəqil işinin təşkili prosesində kompetensiyaya əsaslanan yanaşmanın həyata keçirilməsi tələbənin peşə fəaliyyətinin inkişafına fərdi daxil edilməsini nəzərdə tutur.

Bir sıra pedaqoji şərtlərə riayət edilərək, kompetensiyalı yanaşma əsasında tələbələrin müstəqil işinin təşkili tələbələrin peşə fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edir. Tədqiqatçılar aşağıdakı şərtləri əsaslandırdılar (6; 10):

- tələbələrin daxili, xarici və prosesual motivasiyasının inkişafının təmin edilməsi;
- peşəyönlü tapşırıqlar sistemi kimi təlim kurslarının dizaynı;
- telekommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə edərək tələbələrin tədris fəaliyyətinin metodik təchizatı;
- tələbələrin müstəqil işi üzərində nəzarətin təmin edilməsi;
- tələbələrin müstəqil işin mövzuları, formaları və istiqamətləri seçimində öz müqəddəratlarını təyin etmə imkanının təmin edilməsi;
- tələbələrin müstəqil işi üçün tapşırıqların məzmununun yaradıcı təbiəti;
- tələbələrin müstəqil fəaliyyətinə elmi-metodiki dəstək və informasiya dəstəyi.

Tələbələrin müstəqil işinin təşkili prosesi akademik fənnin xüsusiyyətlərindən, quruluşundan, fənn üçün tədris planında ayrılan saatların miqdarından, təhsil fəaliyyətinin formalarından və tələbənin fərdi keyfiyyətlərindən asılıdır. Tələbələrin akademik fənn üzrə müstəqil işlərinin məzmunu dövlət təhsil standartları əsasında formalaşır (7; 16) və bunlara daxildir:

- tələbələrin auditoriya və auditoriyadankənar müstəqil işi üçün təqdim olunan minimum bölmə, mövzu, sual, tapşırıq;
- tələbələr tərəfindən müstəqil təhsil üçün təqdim olunan akademik fənnin mövzularının

məzmununun və həcmnin müəyyənləşdirilməsi;

— tələbələrin müstəqil iş üsulları və formaları, onların icrasına nəzarət;

— tələbələrin müstəqil işinin nəticələrini qiymətləndirmək üçün meyarların hazırlanması.

Son illərdə pedaqoji təcrübədə istifadə olunan yenilikçi pedaqoji texnologiyaların təhlili göstərdi ki, səriştələrin inkişafı bilavasitə təlim prosesində və tələbələrin müstəqil işinin təşkilində istifadə olunan pedaqoji texnika və texnologiyalardan asılıdır (6; 10; 2; 13). Kompetensiyaya əsaslanan yanaşma çərçivəsində tələbələrin müstəqil işinin yüksək səviyyədə təşkili aşağıdakı texnologiyaların tətbiqi ilə təmin olunur: modul təlimi, layihə təlimi, problem əsaslı təlim, informasiya texnologiyalarından istifadə edilən təlim (1; 2; 13). Kompetensiyaya əsaslanan yanaşma çərçivəsində müstəqil işin təşkili tələbələrin peşə öyrənmə səviyyələrinə görə şərti olaraq fərqləndirilməsini tələb edir. Ali təhsilin pedaqoji praktikasında aşağıdakı peşə öyrənmə səviyyələri seçilir.

— yüksək səviyyə. Öyrənmək üçün yüksək motivasiya, özünütəşkilətmə bacarığı və yaradıcılıq qabiliyyətinin olması ilə tələbələrin yüksək səviyyədə peşə öyrənmə qabiliyyəti; Peşəkar öyrənmə səviyyəsi orta səviyyədən yüksəkdir, yaradıcı tapşırıqların icrası yolu ilə öyrənmə motivasiyasını artırmaq lazımdır.

— orta səviyyə. Özünütəşkilat və intellektual qabiliyyətlərin inkişafı, kommunikativ fəaliyyətdə bəzi problemlərlə fərqlənir.

— aşağı səviyyə. Bu səviyyədə koqnitiv motivasiya və ünsiyyət fəaliyyətinin olmaması ilə peşə öyrənmə səviyyəsinin azalması müşahidə edilir.

Beləliklə, kompetensiyaya əsaslanan yanaşma çərçivəsində tələbələrin müstəqil işinin təşkili prosesi təşkilati, metodiki və pedaqoji komponentləri cəmləşdirir.

Təşkilati komponent tələbələrə tədqiq olunan fənni qurmağın məntiqini anlamağa imkan verən iş proqramlarının, dərslərin, reyting planlarının və digər tədris materiallarının yaradılmasını nəzərdə tutur. Metodoloji komponent, tədris prosesinin təşkilinin müxtəlif formalarında istifadə olunan tələbələrin müstəqil işi üçün tapşırıqların hazırlanmasını əhatə edir. Pedaqoji komponent tələbələrin peşə təhsili və yaradıcılıq fəaliyyətinin motivasiyasını stimullaşdıran tələbələrə qarşılıqlı əlaqə formalarının təşkili ilə müəyyən edilir.

Tələbələrin müstəqil işinin təşkilində nəzəriyyə və əldə edilmiş təcrübənin ümumiləşdirilməsi, tələbələrin fəaliyyət dərəcəsiindən asılı olaraq, tələbələrin müstəqil işlərini təşkil etməyin üç əsas modelini ayırmağa imkan verir.

1. Məlumat – alqoritmik (icraedici) model. Tələbələrin müstəqil işlərinin bu modeli ənənəvidir və hal-hazırda ali təhsil praktikasında ən geniş yayılmışlardan biri olmaqda davam edir. Müstəqil işin əsas məqsədi biliklərin mənimsənilməsi və möhkəmləndirilməsi, mövzu problemlərini həll etmək üçün bilikləri tətbiq etmək qabiliyyətinin formalaşdırılması, müstəqil (ümumiyyətlə reproduktiv) fəaliyyətlərə hazırlıqdır. Bu modelin fərqli xüsusiyyəti yüksək dərəcədə alqoritmləşdirmə, müəllimin təqdim etdiyi tapşırığı yerinə yetirmə prosesinin ətraflı təsviri, müstəqil işin tədris-metodiki və elmi-metodiki təminatının (tədris və metodiki komplekslər, tədris vəsaitləri, tipik məsələlərin həlli nümunələri, test tapşırıqları toplusu, simulyatorlar, problem kitabları və s.) artmasıdır. Bu modeldə tələbələrin müstəqil təhsil fəaliyyətinin əsas növləri bunlardır: oxu, tədris ədəbiyyatının qeydlərini aparmaq, mühazirələr dinləmək, audio və video yazılar etmək, əzbərləmə, təkrarlama, İnternet resursları ilə işləmək, tədris materialını təkrarlamaq və s.

Müstəqil iş üçün tapşırıq nümunələri: mövzu ilə bağlı pedaqoji terminlər lüğəti tərtib etmək; mövzu ilə bağlı xülasə hazırlamaq ...; ...haqqında hesabat hazırlamaq; Pedaqoji fəaliyyətin formalarının (metodlarının, vasitələrinin) seçilməsini və s.

Bu modeli üstünlükləri onunla əlaqədardır ki, onların icrası çox zəhmət tələb etmir. Belə ki, bu bacarıq və vərdişlər (oxu, yadda saxlama və s.) bütün tələbələrə məlumdur. Bu müəllimlər üçün də rahatdır, çünki bu tip müstəqil işlərin təşkili və onların yerinə yetirilməsinə nəzarətin təşkili çox vaxt və zehni iş tələb etmir.

Bu modelin çatışmayan cəhəti ondan ibarətdir ki, onun icrası zamanı düşüncənin inkişafı, yaradıcılıq, davamlı özünü inkişaf etdirməyə hazırlıq və s. kənar qalır. Digər çatışmayan cəhət müəllimin fəaliyyətinin ön plana çıxmasıdır. Tələbə bu və ya digər fənn üzrə hansı növ və həcmdə müstəqil iş yazacağından demək olar ki, xəbərsiz olduğundan bu prosesdə fəal çıxış edə bilmir. Tələbə eyni zamanda müstəqil işin nəticələrinin qiymətləndirilməsi və ona nəzarətin meyar və mexanizmləri haqda məlumatlı deyildir. Müstəqil işin bu üsulla planlaşdırılması nəinki tələbələri stimullaşdırmır, eyni zamanda onun düşüncə fəaliyyətinin də inkişafını ləngidir.

2. Tərs çevrilmiş təlim modeli ("flipped classroom"). "Tərs çevrilmiş təlim modelində (və ya "çevrilmiş sinif") tələbələrin tədris materiallarını auditoriyadan kənar (ümumiyyətlə təlim video mühazirələr şəklində) müstəqil şəkildə mənimsədiklərini, sonra öyrəndiklərini müzakirə etdiklərini və bilikləri yeni bir vəziyyətə köçürdükələrini nəzərdə tutur: hər hansı bir problemin praktik problemini həll etmək və ya müzakirə, rol, oyun, layihə, veb araşdırma və s. Təcrübələr sübut etmişdir ki, müstəqil işin bu model vasitəsilə yerinə yetirilməsi zamanı informasiya texnologiyalarından istifadə edilir ki, bu da tələbələri müstəqil işi yerinə yetirməyə motivasiya edir.

Auditoriyadan kənar vaxtda tələbələr tərəfindən tədris materialının müstəqil şəkildə mənimsənilməsi üçün aşağıdakılardan istifadə olunur: 1) məşğələlərin video yazıları, veb seminarların qeydləri; 2) təhsil məqsədi ilə izləmək üçün xüsusi çəkilən təhsil videosu. Bu qrupa aşağıdakılar daxildir: a) video mühazirə

Müəllim video mühazirəni, məsələn, öz YouTube kanalında, sosial şəbəkələrdə yerləşdirə bilər; b) qrinkast, yəni kompüter ekranında əksər hallarda əks olunan və səsli şərhərlə müşayiət olunan rəqəmsal video; c)

c) infoqrafiklərin (söz siyahıları, diaqramlar, qrafiklər, cədvəllər, qrafiklər, xəritələr, yaddaş kartları, kolajlar) uğurlu istifadəsinə imkan verən video təqdimat və rəqəmsal hekayə.

Xarici dil materialı üzərində aparılan eksperimental tədqiqat işləri sübut etmişdir ki, bu model vasitəsilə tələbələrin müstəqil işinin təşkili müstəqil işin daha daha effektiv olmasına, ümumilikdə tədris materialının öyrənilməsinə sərf olunan vaxtın optimallaşdırılmasına, öyrənmə motivasiyasını artırmağa, auditoriyada tələbələrin nitq fəaliyyətinə vaxt ayırmağa, müsbət təsir göstərməyə imkan verir və beləliklə, tələbələrin kommunikativ səriştəsinin formalaşdırılmasına səbəb olur (8, s. 94).

Tələbələrin müstəqil idrak fəaliyyətinin əsas növləri bunlardır: video mühazirə və maarifləndirici videoya baxmaq; əsas məzmunun qeydə alınması; materiala dair suallar hazırlamaq; problem nöqtələrini vurğulamaq; maddi plan tərtib etmək; oral reproduksiya; bu model vasitəsilə yerinə yetirilən müstəqil işlər, bir qayda olaraq, daha aktiv və müstəqildir, müəllimin rəhbərliyi dolayıdır. Bütün müsbət cəhətlərinə baxmayaraq bu model hələ geniş yayılmamışdır, çünki onun hazırlanması müəllimin kifayət qədər vaxtını aparır. Bundan başqa, tələbələrin auditoriyadan kənar olaraq təqdim edilmiş video material üzərində fəal işləməsi qeyri-müəyyəndir.

3. Müstəqil işin layihə-tədqiqat modeli. Ali məktəb təcrübəsində belə bir fikir vardır ki, müstəqil işin strateji məqsədinə nail olması üçün, yəni tələbənin təhsil prosesinin subyektinə çevrilməsi üçün fəal və interaktiv texnologiyalardan istifadə edilməli və müstəqil işin təhsil

prosesində rolu və çəkisi artırılmalıdır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil iş tələbəninin idrak fəaliyyətini inkişaf etdirir, onun motivasiya-tələbatını ödəyir.

Layihə-tədqiqat modeli tələbələrin müstəqil işlərin tələbələr özləri tərəfindən idarəsinə hazırlıqlarını formalaşdırır. Müstəqil iş üçün tapşırıqların, bir qayda olaraq, müəllim tərəfindən seçimi təklif olunur. Bilik, bacarıq və vərdiş öz-özlüyündə bir məqsəd deyil, müəyyən bir problemi həll etmək üçün bir vasitədir. Tələbə müstəqil olaraq bir hədəf müəyyənləşdirir, hədəfi həyata keçirmək üçün zəruri olan tapşırıqları formalaşdırır, layihə üçün ayırdığı vaxtı planlaşdırır və idarə edir, məlumat mənbələri ilə işləyir. Bu modelin əsasını təhsilə layihə və problem yanaşmaların inteqrasiyası təşkil edir. Layihəni mərhələlər üzrə müəyyən bir zaman ardıcılığında həyata keçirilmiş məhsuldar fəaliyyətin tamamlanmış dövrü kimi başa düşürük (5, s.107). Tamamlanmış layihə üç mərhələdən ibarətdir: layihələşmə; texnoloji mərhələ; refleksiv mərhələ. Bu model üzrə layihələndirilmiş müstəqil işin xarakterik xüsusiyyətləri aşağıdakılardır: konkret nəticə əldə etməyə yönəlmə; inteqrativ və tədqiqat xarakter;

Bu model aşağıdakı didaktik prinsiplərin tələblərinə əsaslanır.

— tələbələrin təhsil və tədqiqat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş məhsuldarlığı öyrənmə prinsipi;

— tələbələrin yaradıcılıq və motivasiyasını formalaşdırma subyektivlik prinsipi;

— nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdətinə əsaslanan davamlılıq prinsipi;

Müstəqil işin təşkili layihə — tədqiqat modeli tələbələrin tam, qapalı bir məhsuldar fəaliyyət dövrü — ideyadan, konsepsiyadan layihənin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirilmişdir. (5, s. 145-146).

Kompetensiyaya əsaslanan yanaşmanın mövqelərinə görə, təhsil fəaliyyətinin nəticəsi peşəkar sənədlərin formalaşmasıdır. Müstəqil iş bacarıqlara əsaslanan yanaşma çərçivəsində təhsil prosesinin əsasını təşkil edir, çünki müstəqil iş prosesində refleksiv bilik və bacarıq formalaşır və peşə problemlərinin həlli üçün lazım olan fərdi xüsusiyyətləri inkişaf etdirilir. Beləliklə, ali məktəbdə kompetensiyaya əsaslanan yanaşma çərçivəsində tələbələrin müstəqil işinin təşkili tələbəninin peşəkar əhəmiyyətli keyfiyyətlərin formalaşması prosesinə daxil olması üçün bir fürsət yaradır.

Məqalənin aktuallığı. Kompetensiyalı təlim modeli şəraitində tələbələrin müstəqil işlərinin sistemləşdirilməsi əvvəllərdə olduğu kimi hazırda da aktuallığını özündə saxlayır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Kompetensiyalı təlim modeli şəraitində tələbələrin müstəqil işlərinin sistemləşdirilməsi diqqət mərkəzinə gətirilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və təbiiqi. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Акулова Т.Н., Андреева И.Г. Организация самостоятельной работы студентов педагогического факультета в структуре компетентного подхода // Саратов: ИЦ «Наука», 2010, с. 31–33.

2. Алдохина А.В. Сущность инновационных технологий в современном высшем образовании. М., 2015, с. 11–13.

3. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы. М.: Высшая школа, 1980, 368 с.

4. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании [Электронный ресурс] // Эйдос, 2005.

5. Бунтова Е.В. Самостоятельная работа студентов сельскохозяйственных вузов при изучении теории вероятностей: дис. канд.пед.наук. Орел, 2006, 193 с.
6. Ефремова Н.Ф. Компетенции в образовании: формирование и оценивание. М.: Национальное образование, 2012, 416 с.
7. Иванов Д. А. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: учеб.-метод. пособие. М.: АПК и ПРО, 2004, 98 с.
8. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии, 2004, № 5, с. 3–12.
9. Макарова М.П., Косырев В.П. Научно-методическое обеспечение организации подготовки бакалавров на компетентностной основе // Известия Самарской государственной сельскохозяйственной академии, 2013, № 2, с. 111–115.
10. Мерзлякова Л.В., Башкова Н.П. Актуализация самостоятельной работы студентов в современном образовательном процессе // Ижевск, 2009, с. 181–185.
11. Поляничко О.Ю. К проблеме конструирования модели системы аудиторно-внеаудиторной самостоятельной работы студентов педвузов // Вестник ТГПУ, 2006. Вып. 6. Серия: Естественные и точные науки, с. 149–154.
12. Трущенко Е.Н. Методические рекомендации по организации самостоятельной работы студентов в вузе. Майкоп: Аякс, 2008, 24 с.
13. Цой Р.А. Использование современных технологий в высшем образовании // Ростов: РИНХ, 2011, с. 8–10.

Ф.А. Рзаева

Систематизация индивидуальной работы студентов в компетентном обучении модельной ситуации

Резюме

В статье рассматриваются феномены «самостоятельной работы» и «компетентной модели обучения». Суть подхода, основанного на компетентности, не в замене теоретических знаний практическими. Однако должна быть интерпретация теоретических знаний и должно быть практическое решение практических проблем и ситуаций.

Вопрос повышения компетентности самостоятельной работы студентов в рамках компетентностного подхода исследовался рядом ученых-исследователей, таких как Т.Н. Акулова, Ю.В. Бунтова, Г.Н. Диниц, И.А. Зимняя, О.Ю. Лебедев, М.П. Макарова и другие).

Существует 3 модели организации индивидуальной работы студентов:

1. Данные (информация) - модель алгоритма; 2. Модель с перевернутым классом; 3. Проектно-исследовательская модель индивидуальной работы.

Согласно позициям подхода, основанного на компетентности, результатом педагогической деятельности является формирование профессиональной компетентности. В основе учебного процесса лежит индивидуальная работа в рамках подхода, основанного на способностях. Таким образом, в процессе индивидуальной работы формируются рефлексивные знания и умения и индивидуальные особенности, необходимые для решения профессиональной проблемы.

F.A. Rzayeva**Systematization of students' individual work
in the competente teaching model situation****Summary**

The article deals with the phenomenon of “independent work” and “competente teaching model”. The essence of approach which is based on competence, is not to substitute theoretical knowledge with practical one. However, there should be interpretation of theoretical knowledge, and there should be practical solution for practical problems and situations.

The matter of increasing competence of students' individual work within the framework of competente approach, has been investigated by several investigator-scientists, such as T.N.Akulova, Y.V.Buntova, G.N.Dinitis, I.A.Zimnyaya, O.Y.Lebedev, M.P.Makarova and others).

There are 3 models of organizing students' individual work:

1. Data (information) – algorithm model; 2. Flipped classsrom model; 3. Project-research model of individual work.

According to the positions of the approach based on competence, the result of teaching activity is to form professional competence. Individual work makes the basis of teaching process, within the framework of approach, which is based on abilities. Thus, in the process of individual work reflexive knowledge and abilities aer formed and individual features, which are necessary to solve profession problem.

Redaksiyaya daxil olub: 24.11.2020